

СВІТОВИЙ РИНОК: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ

Ринок є невід'ємною частиною суспільного господарського відтворення і формується в тісній взаємодії з усіма його елементами: виробництвом, споживанням, розподілом. Ринок являє собою сферу товарно-грошового обміну, розвитку торговельних функцій між продавцем і покупцем. Первісним елементом світового ринку є внутрішній ринок, який здійснює торговельні операції з внутрішньою торгівлю даної країни.

Світовий ринок – це сукупність національних ринків, поєднаних між собою всесвітніми господарськими зв'язками на підставі міжнародного поділу праці, спеціалізації, кооперування, інтеграції виробництва та збуту товарів і послуг.

До категорії світових належать усі товарні ринки, на яких виключно велику частку складають зовнішні торговельні операції (наприклад, світовий ринок олова, де експортна квота сягає 90% від його виробництва) і ті, де вона помірна – 30-50% (наприклад, світовий ринок автомобілів) і навіть незначна – 10-20%.

Структуру світового товарного ринку можна розглядати в трьох аспектах – регіональному (або географічному), товарно-галузевому та соціально-економічному. Згідно з регіональною структурою світового ринку розрізняють ринки окремих країн або їх угруповань.

За товарно-галузевою структурою світового ринку відрізняють окремі товарні ринки, які відповідають рівню ринку певного товару або його частини. За основу цієї класифікації беруть Міжнародну класифікацію ООН – Стандартну Міжнародну торговельну класифікацію – СМТК, Брюссельську митну номенклатуру, гармонізовану систему опису товарів.

Кожну товарну групу складають підгрупи товарів, які можуть бути окремими товарними ринками. Так, ринок

промислової сировини поєднує ринки руд чорних та кольорових металів, дорогоцінного каміння, діамантів, хімічної сировини та ін.

За ступенем монополізації та характером торговельних угод на світовому ринку виділені такі типи його структури:

- монополістичний, де панує один постачальник (ринок діамантів);
- олігополістичний, де домінує група великих продавців (ринок нафти);
- атомістичний, де спостерігається невисока концентрація пропозиції товарів за участю багатьох постачальників та загострюється конкурентна боротьба (ринки текстильних, швейних товарів та ін.).

За характером торговельних угод та взаєминами продавців та покупців розрізняють три сектори світового ринку: закритий, відкритий та пільговий ринок товарів. До основних сегментів (фундаментальних елементів) закритого сектора світового товарного ринку належать внутріфірмові постачання, тобто товарообіг між філіями головних та дочірних підприємств великих монополій або ТНК; субпостачання товарів малих та середніх фірм, які виступають підрядниками великих монополій, внутрішня торгівля регіональних інтеграційних об'єднань, постачання товарів за програмами допомоги, за особливими міждержавними угодами, зустрічна торгівля. На закритому ринку продавці та покупці взаємодіють на підставі некомерційних відносин, бо вони пов'язані юридичною залежністю, угодами про міжнародну спеціалізацію та кооперування, системою часткової участі та фінансового контролю, преференційними та спеціальними торговельно-економічними, валютно-кредитними, військово-політичними та іншими специфічними договорами.

У процесі взаємодії різноманітних факторів розвитку на світових товарних ринках формується відповідна ринкова кон'юнктура, яка відбиває зміни конкретних умов функціонування ринку та співвідношення попиту і пропозиції, пов'язаних з динамікою цін на товари та прибутками фірм.

Кон'юнктура є невід'ємною рисою формування та розвитку світових товарних ринків, вони вивчаються на мікро- та

макрорівнях. На мікрорівні досліджуються короткотермінові коливання і зміни товарного ринку, які враховуються в господарській діяльності на рівні підприємств, галузей та всієї національної економіки. Ринкова кон'юнктура використовується в стратегії управління, у виборі форм та методів конкурентної боротьби, у забезпеченні ефективності зовнішньої торговельно-економічної діяльності.

Формування кон'юнктури світових товарних ринків, яка базується на циклічному розвитку світового господарства, відбиває характер ринкової економіки. Великі цикли кон'юнктури досліджував відомий економіст Н.Д.Кондратьєв. Він дослідив роль сукупності кон'юктуро-формувальних факторів (КФФ), що впливають на економічну кон'юнктуру і проявляються у взаємозв'язках коротко-, середньо- та довгострокових тенденцій розвитку і формують ринкову кон'юнктуру.

Отже, за теорією Н.Д.Кондратьєва – фактор – це сила руху будь-якого процесу, яка визначає його характер. КФФ – це сила, яка формує та визначає характер ринкової економічної кон'юнктури. Провідними елементами КФФ є пропозиція і попит.

Попит – це платоспроможна потреба в товарах для споживання та поповнення товарних запасів. Пропозиція – сума товарів, вироблених для збуту на ринку та реалізації товарних запасів. Співвідношення попиту і пропозиції зумовлює ринкову ціну на товар. Факторами групи попиту є рівень особистого та виробничого споживання товарів, обсяг надходжень їх у товарні запаси, прибутки, купівельна спроможність країн. Фактори групи пропозиції – це обсяг виробництва товарів, їх конкурентна спроможність, рентабельність виробництва, норми прибутків фірм, їх адаптування до впровадження досягнень науки і техніки.

Умови формування кон'юнктури (УФК) – це зовнішнє середовище відносно КФФ, яке здатне впливати на КФФ. УФК можна поділити на три групи: економічні, соціально-політичні та міжнародні.

Результатом взаємодії КФФ та УФК є різні форми прояву економічної кон'юнктури (ФПК). Провідними ознаками, за якими

їх відрізняють, є співвідношення попиту і пропозиції, динаміка світових цін, ділова активність на ринку (число укладених угод).

В умовах понижувальної кон'юнктури спостерігається стабільна перевага пропозиції товару над попитом, падіння цін на товар, скорочення числа укладених угод. Таке становище на ринку називають "ринком покупця".

На наш погляд, низька кон'юнктура відбиває панівну перевагу пропозиції товару над його попитом до позиції їх урівноваження, коли число торговельних операцій та ринкові ціни досягають свого мінімального значення, понижуються прибутки фірм.

Кон'юнктура підвищувальна – це стабільна перевага попиту над пропозицією товару, зростання ринкових цін на товар та числа торговельних угод ("ринок продавця").

Це означає, що висока кон'юнктура має тенденцію до збереження переваги попиту на товар над його пропозицією, починається вирівнювання їх балансу, ціна на товар і число торговельних операцій сягають свого максимуму, зростають прибутки фірм.

Короткочасний стан ринку, де панує рівновага попиту і пропозиції, називають ринковою рівновагою. Затяжний стан ринку переваги пропозиції товару над його попитом, насичення ринку товаром зумовлюють зниження цін, в'ялу кон'юнктуру, стан економічної кризи – збитків фірм та банкрутства.

Універсальним показником і барометром товарної кон'юнктури є ціна на товар.

Ціна – це грошовий вираз вартості товару. Ціни на товар ґрунтуються на суспільних витратах на виробництво товару з урахуванням ринкової його вартості. Ціна визначається суспільно-необхідними витратами праці на виробництво товару, тобто робочим часом, необхідним для виробництва товару в даних умовах, при середньому рівні кваліфікації та інтенсивності праці.

Основними ціноутворюючими факторами є ціна виробництва товару, співвідношення попиту і пропозиції на ринку товару, механізм регулювання цін (наприклад, фіксування рівня цін, "заморожування" цін, державний контроль цін, встановлення меж допустимих змін цін з фіксуванням верхнього

і нижнього рівнів їх коливань). На світові ціни на товар впливає стан грошової сфери – зміни купівельної спроможності національної грошової одиниці, валютних курсів, інфляція (знецінювання валюти) та ін.

Для світового ринку характерна множина цін на товар. Вони відрізняються за сферами дії, характером формування, ступенем зближення з рівнем ринкової ціни. За сферами товарообігу розрізняють ціни внутрішнього та зовнішнього ринків. Зовнішньоторговельні ціни бувають експортні та імпорتنі, які враховують величину витрат за доставку товару від експортера до імпортера. Розмежовують ціни закритого і відкритого секторів світового товарного ринку.

Ціни закритих ринків мають відносну стабільність, вони більше піддаються регулюванню, проявляються в дії внутріфірмових умовно розрахункових трансфертних (перевідних) цін, які встановлюють монополії виробників нелажено від вимог ринку для скорочення податкових оплат.

На нашу думку, ціни відкритого сектора ринку змінюються під впливом попиту на товар і його пропозиції, відбивають зміни товарної кон'юнктури, факторів стихійного (вільного) ринкового ціноутворення (ціни ринку "Spot", біржові котировки).

За рівнем пристосування цін до дійсно ринкового стану відрізняють базисні ціни і ціни фактичних операцій. До базисних цін належать довідкові та офіційні ціни продажу, ціни преїскурантів, каталогів, проспектів. Ціни фактичних торговельних операцій відбивають реальний рівень ринкових цін на аукціонах, товарних біржах, контрактні, а також розрахункові (середньостатистичні) ціни.

Отже, множина внутрішньоторговельних цін негативно впливає на визначення рівня світових цін на товари. Як світові ціни, виступають ціни звичних торговельних операцій, типових для світової комерційної практики. Вони розповсюджуються на значну частину світової торгівлі, доступні будь-якому продавцеві і покупцеві світового ринку.

Як світові ціни, виступають експортні ціни головних постачальників даного товару на світовий ринок (наприклад, ціни на нафту установлюють країни ОПЕК) та імпорتنі ціни

провідних покупців (імпортерів) даного товару, а також ціни важливих центрів міжнародної торгівлі (міжнародних товарних бірж, аукціонів, ін.)

В умовах високої конкуренції на світових товарних ринках експортерами товару стають провідні національні виробники найбільш конкурентоспроможної продукції з найменшими витратами на виробництво – національні монополії та ТНК.

Найважливішу системоутворюючу роль у світовому господарстві грають три типи просторів – географічний, економічний та інформаційний, у рамках яких функціонують підсистеми, що забезпечують саме існування світової економіки.

У географічному просторі – це сучасні види транспорту і зв'язку, без яких не може нині функціонувати жодний центр економічної діяльності. У світі налагоджена взаємодія міжнародних, національних і локальних видів залізничного, автомо-більного, річкового, морського й авіаційного транспорту, трубопроводів і ЛЕП (локальних електронних передач), усіх видів зв'язку, за допомогою супутників зв'язку, новітніх кораблів, став можливий негайний зв'язок практично будь-якого місця на земній кулі з будь-яким іншим континентом. Вантажний і пасажирський транспорт також можуть забезпечити перевезення різних вантажів і людей практично в будь-яке місце – усе залежить тільки від порівняння витрат і результатів. Організаційні форми, що утворюють глобальну підсистему транспорту і зв'язку – це авіакомпанії, судновласницькі фірми, залізничні компанії, системи зв'язку і т.п., чия діяльність регулюється сукупністю міжнародних угод.

У економічному просторі системоутворюючу роль грають світові фінансові інститути, серед яких провідне місце займають Світовий Банк, Міжнародний Валютний Фонд (МВФ), Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ), що нині перетворюється в Міжнародну організацію з торгівлі (ВТО), а також центральні банки США (Федеральна резервна система ЦБ США), Великобританії, Франції, ФРН, Японії. Саме ці організації і банки забезпечували фінансові розрахунки у світовому господарстві й стікість основної валюти, базової для міжнародних розрахунків після скасування "золотого стандарту", – долари США, фунти стерлінгів і французькі

франки, до яких прив'язані обмежено конвертовані валюти багатьох країн Співдружності націй і Французького Союзу, а також німецькі марки та єни. З початком XXI століття таку ж роль може успішно зіграти "євро" – єдина резервна наднаціональна валюта Європейського валютного Союзу.

Особливу роль, що стабілізує, у світовій фінансовій системі грають консорціум банків Швейцарії, через його традиційну роль "всесвітнього сейфа" і найбільші страхові компанії світу типу британської "Ллойда".

В результаті дослідження виявлено, що міжнародний географічний поділ праці базується на прагненні людства до усе більшої ефективності ведення господарства, а в останньому десятилітті і до забезпечення усе більшої розмаїтості запропонованих на світовому ринку продуктів і товарів, яке прийшло на зміну масовості (серійності) виробництва. Таким чином, і в міжнародному обміні принцип економіки масштабу (есопоту of scale) почав витискатися іншим принципом – економіки різноманіття (есопоту of scope).

Цей принци привів до повної відмови, навіть у теорії, від можливості того, що кожна національна економіка спроможна покрити всю розмаїтість попиту. Більш того, в умовах постіндустріального суспільства йде поглиблення спеціалізації виробництва, що завжди лежало в основі поглиблення і диверсифікації міжнародного поділу праці, яке на сучасному етапі стає усе більш детальним і більш "адресним". Відбувається не тільки спеціалізація на виробництві готових продуктів, але і на деталях, напівфабрикатах, окремих стадіях і елементах виробництва тієї або іншої продукції. У основі спеціалізації тепер не тільки кількісні (зробити більше і по більш низькій ціні), скільки якісні критерії (наукоємкість, надійність, "чистота" і т.д.). Саме тому на взаємну торгівлю між промислово розвиненими країнами Заходу припадає вже майже 60% обороту світової торгівлі.

Унікальність переважаючої більшості країн колишнього СРСР полягає в тому, що вони виникли на руїнах відносно цілісної економічної і політичної системи. У зв'язку з цим, їм об'єктивно необхідні час, національна ідея і відповідні зусилля для національно-державної ідентифікації, створення ряду

передумов ефективного включення їх в глобальні економічні структури та процеси. Крім того, після проголошення незалежності, певний період ці країни були ізольовані від світогосподарських глобальних процесів приречені на замкненість і самодостатність, що призвело до виробничих застоїв та кризових явищ.

Головною умовою переходу України до ринку є відмова від тоталітарно-директивної моделі суспільства до ринкової. Досвід свідчить, що ринкова трансформація розвивається у трьох основних напрямках: лібералізація економіки, приватизація власності, створення ринкової інфраструктури. При цьому виняткову роль для України грає створення атрибутів загальноекономічної і ринкової інфраструктури, стан відвертості економіки для більш широкого їх включення в торгово-економічні, фінансово-інвестиційні, виробничо-технологічні глобальні процеси.

В Україні прийнято ряд Законів, що створюють необхідні можливості для включення її економіки в світове господарство, в міжнародний розподіл праці. Це, зокрема: Закони "Про зовнішньоекономічну діяльність", "Про режим іноземного інвестування", "Про спеціальні (вільні) економічні зони" та інші. Тільки на початок 1997 року було створено 3328 спільних підприємств, на основі чого залучено біля 500 млн.дол. США прямих зарубіжних інвестицій. Цей процес розвивається і далі. С'є всі підстави стверджувати, що в Україні формуються економічні, матеріальні, інституційні та інші передумови для поступового включення її економіки в світогосподарські процеси і структури.

Розвиток зовнішніх економічних зв'язків тісно пов'язаний з проблемою конкурентоспроможності української продукції на світовому ринку, а також з реконструкцією та технічним переозброєнням основних галузей економіки України. Тут важливими є ситуація з капітальними вкладеннями і те, що пов'язано з інвестиційним кліматом у країні. Структура можливих інвестицій така, що в нинішній період, скоріше можна розраховувати на них ззовні, ніж на самоінвестиційні процеси...

Слід зауважити, що Україна володіє величезними інвестиційними можливостями – це кошти, що знаходяться на руках у населення та на їх рахунках в банках. Корисно було б якомога скоріше створити сприятливі умови для їх вкладення в економіку держави, створити правове поле, з метою захисту населення від непередбачуваних втрат та збитків, реформувати податкову систему, все це значно підніме економічний потенціал держави.

Обсяг іноземних інвестицій в економіку України у 2000 році збільшився порівняно з попереднім роком на 23,9% і становив 583,7 млн.дол., загальна сума інвестованого капіталу дорівнювала 792,2 млн.дол., що на 5% більше, ніж у 1999 році. В тому числі, інвестиції з країн СНД та Балтії становили 40,5 млн.дол. (5,1% до загального обсягу), з інших країн світу – 751,7 млн.дол. (94,9%). Прямі іноземні інвестиції в економіку України надійшли з 110 країн світу, і їх загальний обсяг на 01 січня 2001 року становив 3865,5 млн.дол. Найбільші обсяги іноземних інвестицій внесено: нерезидентами із США – 635,8 млн.дол. (16,4% до загального обсягу), Кіпру – 372,6 млн.дол. (9,6%), Нідерландів – 361,8 млн.дол. (9,4%), Російської Федерації – 314,3 млн.дол. (8,1%), Великобританії – 299,4 млн.дол. (7,7%), Німеччини – 237,9 млн.дол. (6,2%), Віргінських островів (Британія) – 176,8 млн.дол. (4,6%), Кореї – 170,4 млн.дол. (4,4%). На ці країни припадає 70,8% загального обсягу прямих інвестицій, вкладених в Україну. Великий інтерес до вкладення капіталу в інвесторів викликають такі галузі економіки України, як харчова промисловість – 775,5 млн.дол. (20,1% до загального обсягу), внутрішня торгівля – 727,8 млн.дол. (18,8%), машинобудування та металообробка – 347,6 млн.дол. (9,0%), фінанси, кредит і страхування – 248,1 млн.дол. (6,4%), паливна промисловість – 227,0 млн.дол. (5,9%) (10, 78-83).

За 2000 рік Україною в економіку інших країн світу вкладено 2214,7 тис.дол. Вивезення капіталу здійснювалося головним чином, у вигляді грошових внесків – 2201,1 тис.дол. (99,4% обсягу). Водночас капітал резидентів зменшився на 1629,7 тис.дол. Загальний обсяг інвестицій з України за станом на 01 січня 2001 року становив 98,5 млн.дол., у тому числі в

країни СНД та Балтії – 18,4 млн.дол. (18,7%), в інші країни світу – 80,1 млн.дол. (81,3%). Основними інвесторами з України є підприємства, що належать до таких галузей економіки, як транспорт (65,5 млн.дол., або 66,5%), машинобудування та металообробка (7,5 млн.дол. – 7,6%), охорона здоров'я, фізична культура та соціальне забезпечення (4,0 млн.дол. – 4,1%), деревообробна і целюлозно-паперова промисловість (3,7 млн.дол. – 3,8%), хімічна промисловість (3,3 млн.дол. – 3,3%), паливна промисловість (3,1 млн.дол. – 3,1%). Найбільші обсяги інвестицій здійснено Севастополем (46,8 млн.дол.), Одеською областю (21,5 млн.) та Києвом (7,4 млн.дол. США) (3, 16-21)

У структурі українсько-російського товарообороту на торгівлю послугами та роботами припадає 22,6%. Причому в експорті послуги становлять 47,5%, в імпорті – 3,2%. В структурі українського експорту понад 90% займає продукція глибокого і досить глибокого ступеня переробки: послуги – 47,5%, продукція металургійної промисловості – 12,9%, машинобудування – 12,9%, продовольча продукція – 11,6%, хімічної промисловості – 8,5%. Імпорт з РФ у 1999 році на 68,9% складався з енергоносіїв, а враховуючи машинобудівну, хімічну, металургійну та продукцію гірничорудної промисловості, а також деревину і продукцію дерево-обробки, питома вага продукції, що належить до виробничо-промислового імпорту і направляється на задоволення потреб вітчизняного виробництва, становить майже 90% (10, 66-69).

Українські підприємства, які традиційно були орієнтованими в основному на російського споживача, перебувають на даний момент в особливо складному становищі через недосконалість цінової політики в нашій країні. Яскравим прикладом цього є сучасний кризовий стан таких вітчизняних промислових підприємств, як Львівський автобусний завод, Миколаївський глиноземний завод, Кременчуцький автомобільний завод. Через високі ціни некоинкуренто-спроможною є й продукція агропромислового комплексу України...

Водночас високі тарифи на транспортні послуги в Україні зумовили зміну траєкторії основних потоків російських

вантажів у західному напрямі через порти і транспортні магістралі Білорусії та країн Балтії. Регіональні особливості цієї проблеми полягають у тому, що обласні адміністрації України вводять на місцях численні місцеві тарифи та збори за транзит російських вантажів. Таким чином, недосконалість законодавства України, зокрема з питань зовнішньоекономічної діяльності, є одним з істотних негативних факторів, що може й далі певною мірою уповільнювати зростання обсягів експорту вітчизняної продукції як на світовий ринок, так і на ринок Росії.

Україна має значний експортний потенціал. Експортний потенціал країни – це здатність суспільного виробництва даної країни виробляти необхідну кількість конкурентоспроможних товарів і послуг для зовнішнього ринку.

В експортному потенціалі України виділяють дешеву робочу силу, відносно розвинуту промисловість, значну сировинну базу, можливості АПК і ВПК, наявність високих технологій і науку, але кожний з цих елементів має суттєві недоліки з точки зору світових масштабів.

На нашу думку, робоча сила в Україні не така вже й дешева, ціна її лише на 1/3 менша, ніж у США, але і ця різниця поглинається низькою якістю праці і значними втратами на виробництві. Якісні характеристики трудових ресурсів низькі: низький рівень кваліфікації, дисципліни, ставлення до праці, організації і управління виробництвом. Крім того, застосування в промислово розвинутих країнах електронних, інформаційних технологій викликає сумнів щодо конкурентних переваг кошти дешової робочої сили.

В Україні відносно розвинута промисловість, але її продукція може конкурувати, головним чином, на ринках СНД і в країнах, що розвиваються, де відзначається низька якість товарів через застарілі технології, обладнання, та недосконале професійне виконання. Вважаємо, що на світові ринки Україна має виходити з конкурентоспроможною продукцією, а не шукати невибагливих клієнтів.

На наш погляд, необхідно створити валютно-платіжний Союз СНД, з єдиною резервною наднаціональною валютою СНД, яка б не була національною для жодної з держав СНД, вона не

буде тоді працювати на жоден конкретний бюджет, але значно спростить міжнародні розрахунки, відкрити економічні кордони, зняти взаємні митні збори та платежі, створити єдину фондову та валютну біржі СНД, де створиться попит і пропозиція на валюти СНД, які не користуються попитом на міжнародному ринку, створити єдину товарну біржу із товарними біржами в кожній окремій країні, це створить попит і пропозицію на наші неконкурентоспроможні товари, які не користуються попитом на міжнародних ринках. Створити єдину банківську систему СНД із Єдиним Центральним банком СНД, який би керував, регулював та здійснював нагляд за монетарною політикою СНД. Вважаємо, що це дасть значний поштовх в розвитку не тільки для України, але й для країн СНД, з метою подальшої інтеграції в СВС.¹

Україна має значну сировинну базу, багаті родовища корисних копалин, де надмірний експорт мінеральної сировини за дешевими цінами не приносить їй належних прибутків.

Агропромисловий комплекс також має потужну базу розвитку і можливість швидкої експортної спеціалізації, але низька продуктивність та якість продукції сільського господарства, стан технологій АПК – стримують вихід України на світовий ринок. Крім того, Заходу українська сільськогосподарська продукція не потрібна. Росія та інші країни СНД також не купуватимуть сільськогосподарську продукцію в Україні за світовими цінами, оскільки, за такими цінами вони знайдуть значно кращу продукцію на Заході. Іншими словами – товари АПК України – неконкурентоспроможні і ще довго продаватимуться за досить низькими цінами.

В Україні потужний технологічний потенціал ВПК, але технології потребують конверсії, а “високі технології” в експорті посідають незначне місце.

Україна володіє розвинутим науковим потенціалом, але коштів на його подальший ефективний розвиток, на впровадження наукових розробок не виділяється, ці високі наукомісткі технології, як правило, за безцінь купують за кордоном, успішно впроваджують, отримують величків

прибутки, а Україна з часом купує їх уже як поточні, свої ж технології, за валюти за кордоном...

Вважаємо, необхідно, першочергово, розглянути цю проблему, створити при кожному виробництві науково-дослідні групи, які б не тільки розробляли самі нові технології, але й впроваджували в життя наукові розробки та пропозиції науковців, зберігаючи авторське право, за автором розробки, це значно підніме економіку держави, здешевить в цілому вартість технологій, підніметься якість продукції, зросте авторитет держави у світі.

Зовнішньоторговельну діяльність України не можна назвати успішною, що обумовлено негативними передумовами її розвитку. Економіка України і до сьогодні має ізольований характер і функціонує з відривом від світового ринку, що призводить до консервації економічного, технічного і наукового відставання, економічна ізоляція не тільки збиткова, але й згубна для молодого розвиваючої держави...

За економічним та науковим потенціалом Україна входить до першої п'ятірки країн Європи, а за ефективністю використання – замикає першу сотню країн світу. Неабиякою мірою це пояснюється низькою конкурентоспроможністю експортного виробництва, обумовленою важким періодом депресії в економіці, пов'язаної із структурними перетвореннями і переходом на ринкові відносини.

Безпосередня й активна участь України в сучасних інтеграційних процесах об'єктивно зумовлена перевагами міжнародного поділу праці, а також потребою подолати штучну відокремленість нашої держави від світового господарства, до якої спричинилися односторонній її розвиток в межах високоспеціалізованих СРСР та РЄВ, деформовані зовнішньоекономічна політика й механізми зовнішньоекономічної діяльності, нерозвинені товарно-грошові відносини та національні ринки товарів, послуг, праці та капіталу.

Для ефективної і організаційно оформленої інтеграції України в сучасні світогосподарські зв'язки необхідні певні

політико-правові, економічні, соціально-культурні та інфраструктурні передумови.

Основні політико-правові передумови інтеграції:

- 1) політичне визначення України;
- 2) забезпечення територіальної цілісності та створення адекватної системи національної безпеки;
- 3) безумовне виконання міжнародних зобов'язань, особливо в сфері прав людини;
- 4) пряма участь у регіональних і глобальних політичних процесах;
- 5) формування відповідного законодавства і вироблення ефективних механізмів та інструментарію його виконання.

До основних соціально-культурних передумов інтеграції належать:

- національна ідея та національна ідеологічна мета держави;
- відродження і виховання почуття власної гідності, створення умов соціально-культурної життєздатності народів України;
- формування сучасної, орієнтованої на світові пріоритети системи народної науки та освіти;
- розвиток контактів з українцями, які проживають за межами України.
- формування інфраструктурних передумов, насамперед пов'язане з розвитком транспортних комунікацій, необхідних для нормальної життєдіяльності суверенної держави;
- розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних систем з включенням їх до міжнародних телекомунікаційних, спутникових та цифрових систем.

Формують інтеграційну стратегію і тактику, слід враховувати особливості

України як потенційної учасниці міжнародних економічних угруповань:

- 1) відсутність досвіду державності, необхідність здобуття справжнього суверенітету;
- 2) нерозробленість політико-правових регуляторів та інструментів;
- 3) нерозвиненість ринкових відносин;

- 4) інерція погіршення економічного стану;
- 5) запас соціальної витримки населення, який виснажується.

Значний вплив на інтеграційну мотивацію та політику України справляють такі чинники:

- збіг періодів дезінтеграційних та інтеграційних процесів;
- розміщення в регіоні, що характеризується інтеграцією високого рівня продуктивних сил;
- конкурентність щодо аналогічних інтересів країн Східної Європи;
- негативний досвід інтеграції в рамках СРСР і РЕВ.

На наш погляд, інтеграція України в світове господарство можлива різними, але, водночас, взаємопов'язаними шляхами: по-перше, через активну та ліберальну зовнішньоекономічну політику; за рахунок формування середовища, сприятливого для іноземного підприємництва й інвестування та транснаціоналізації високомонополізованих підприємств, по-друге, через укладання двосторонніх міждержавних економічних угод та участь у багатосторонніх міжурядових переговорах; по-третє, за рахунок інтенсифікації східноєвропейських інтеграційних процесів та формування передумов інтеграції в західноєвропейські інтеграційні структури.

На процеси включення України до сучасної системи світогосподарських зв'язків впливають конкретні внутрішньо- і зовнішньоекономічні фактори, що формуються в системі передумов, особливостей і шляхів інтеграції.

Серед внутрішньоекономічних факторів принциповим є перехід України до ринкової економіки, для чого потрібні розроблення і реалізація відповідної довгострокової програми, така програма має, по-перше, враховувати сучасний соціально-економічний стан та особливості України; по-друге, бути адаптованою до еволюціонуючого зовнішнього середовища; по-третє, спиратися на досвід переходу до ринкових відносин інших постсоціалістичних країн.

Важливе значення має такий довгостроковий фактор, як структурна перебудова національної економіки, орієнтована на

сучасні техніко-технологічні, економічні, екологічні і соціальні стандарти. Деформована структура національної економіки не відповідає критеріям сувереного розвитку України як з точки зору оптимальних пропозицій самозабезпечення та зовнішньоекономічної спеціалізації, так і з науково-технологічних, соціальних і, особливо, екологічних позицій. Назвемо найважливіші негативні характеристики структури економіки України:

- велика питома вага фізично та морально застарілої техніки в складі основних виробничих фондів (понад 60%), що стала результатом переважання екстенсивних методів розвитку економіки, і, насамперед, її базових галузей;
- диспропорції в системі самозабезпечення ключових галузей життєдіяльності країни;
- незбалансованість галузевої структури промисловості з т.з. її соціальної орієнтації (потенціал промисловості на 90% формують важкі галузі, питома вага виробництва предметів споживання становить близько 30%, тоді як у розвинутих країнах - 50-60%).

Вважасмо, що включення України до будь-яких інтеграційних угруповань у такому стані, без чіткого бачення перспектив структурної реорганізації, може призвести не лише до консервації, а й до посилення негативних тенденцій у всіх галузях національної економіки. І навпаки, участь України в інтеграційних процесах за умов цілеспрямованої внутрішньої структурної політики дасть змогу ефективніше й швидше виправити деформовану економіку, виходячи з таких пріоритетів структурної переорієнтації:

- науково-технічне та технологічне оновлення виробництва із забезпеченням його конкурентоспроможності шляхом глибокої модернізації. Зменшення ресурсомісткості за рахунок ефективного використання власних паливно-сировинних ресурсів;
- підвищення рівня внутрішньої збалансованості національної економіки для зменшення зовнішньої залежності в розвитку її ключових галузей за рахунок формування системи власної

міжгалузевої кооперації та забезпечення повних виробничих циклів;

- формування умов для соціально орієнтованого розвитку національної економіки за рахунок, з одного боку, цілеспрямованої трансформації її структури, з другого – завдяки забезпеченню балансу споживчого ринку з доходами населення, підвищенню мотивації до праці, фінансової макростабілізації.

На наш погляд, за умов кризового стану і наявності довгострокових негативних тенденцій у розвитку національної економіки України, а також з урахування її виробничо-ресурсного потенціалу та ряду порівняльних переваг, очевидною є етапність у проведенні нової економічної політики в цілому і в реалізації пріоритетів структурної переорієнтації зокрема.

На першому етапі, Україні потрібно досягти фінансової макростабілізації, зупинити процес падіння виробництва і створити комплекс умов для виходу з кризового стану. Створити реальні можливості для країни, щоб поліпшити ситуацію і стати на шлях поступової стабілізації та виходу з кризи.

За роки державної незалежності для України все ще вкрай актуальним є розроблення й оприлюднення концепції реформування й розвитку економіки. Розвиток держави не повинен ґрунтуватися на різноманітних виступах вищих посадових осіб, які суперечать один одному і мають поточне кон'юктурне, а не стратегічне загальноекономічне значення. Така концепція повинна мати чітко означені: національну ідею, національну ідеологію, пріоритети, етапи й терміни реалізації, конкретні параметри й завдання, спиратися на національні, регіональні й геополітичні реалії, що склалися.

Негативним для стабілізації соціально-економічного становища є неприйняття протягом тривалого часу бюджету на 1997 та 1998 роки. Така ситуація сприймалася міжнародною економічною спільнотою як відверта образа, що свідчить про кризу взаємовідносин гілок влади. Прийняття ж бюджету на 1999 рік "вчасно" теж не давало підстав сподіватися на істотні

покращення в цьому напрямку, тому що спочатку було видно, що такий бюджет є нерéalним, і прийнятий він був саме для замилування очей міжнародних фінансових організацій.

Незрозумілість з проходження пакета податкових законопроектів та дещо штучне поєднання його з бюджетом також не поліпшує сприйняття України в світі як цивілізованої держави. Доцільним є реформування податкової системи держави і зменшення податкового тиску. При цьому повинні вигравати не лише вітчизняні товаровиробники, а й будь-які суб'єкти, що займаються підприємницькою діяльністю в Україні в інтересах держави.

Водночас, враховуючи значні недоліки в самій ідеології пакета податкових законопроектів, важливими є пошуки можливостей подальшого реформування податкової системи і на основі цього формування державного бюджету на 2000 рік.

Докорінних змін потребує структурна політика в Україні. Тут варто виділити два цільові блоки завдань:

- перший – це цілеспрямована діяльність, яка має своєю метою технологічну реконструкцію виробництва в державі, прискорений розвиток тих галузей, які є ключовими для динамізації НТП. Це інформаційні технології, генна та клітинна інженерія, промислове застосування напрацьованих щодо технологічних процесів зварювання, термічного різання, високого тиску, плазмової обробки, створення принципово нових видів композитних та порошкових матеріалів, розробка нових видів металевих, керамічних матеріалів тощо;
- другий стосується проблеми формування суб'єктності виробничої діяльності в

Україні в сучасних та доцільних формах. Йдеться про створення широкої мережі малих і середніх підприємств, які займалися б різноманітними видами діяльності з виробництва товарів та послуг, створюючи значну кількість робочих місць.

Для порівняння можна навести приклад країн Європейського Союзу, де малі й середні підприємства (з кількістю працюючих до 500 чол.) становлять 95% господарських організацій, забезпечуючи приблизно дві треті

зайнятості В Японії відповідні показники більш вражаючі: фірми, де працює до 300 чол., становлять 99,3% загальної чисельності. При цьому вони виробляють 68% ВВП, забезпечуючи 4/5 робочих місць. У США так звані індивідуальні ділові підприємства (а їх понад 17 млн.) становлять 95% робочих місць приватного сектору, причому 80% заново створюваних робочих місць припадає на фірми з персоналом до 100 штатних одиниць (4,14,18).

У рамках визначення загальнонаціональних економічних пріоритетів, доцільним є створення конкурентоспроможних недержавних підприємницьких структур. Таких структур, що ґрунтуються на національному українському капіталі і мають форму ТНК, можуть розглядатися як суттєвий важіль виходу українських структур на зовнішні ринки, передовсім регіональні ринки. Виходячи з суті ТНК (поєднання іноземного капіталу з місцевою робочою силою), діяльність українських ТНК може в перспективі розглядатися як форма економічної експансії держави в країнах близького й далекого зарубіжжя.

Важливим напрямом стабілізації економічної ситуації в Україні є вирішення проблеми прав власності і вдосконалення процесу приватизації. Для цього пропонується запровадити дійовий механізм використання власності, що приватизується, виходячи з таких ознак власності, як володіння, розпорядження і користування. Доцільним є модифікація самого процесу приватизації з акцентом на відповідне наповнення, розпорядження й користування. Таке наповнення може ґрунтуватися на опрацюванні механізму передачі власності в користування і розпорядження. За умов, коли власність використовується ефективно і за призначенням протягом 5-ти років, її можливо повністю передати у володіння того, хто нею користується, в т.ч. за залишковою вартістю.

Цей напрям передбачає термінове визначення підприємств, які належать до державних, казенних, а також таких, що можуть бути приватизованими безпосередньо, чи такі, що спочатку передаватимуться до розпорядження й користування.

Не втрачає актуальності стимулювання інвестиційних процесів за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел. Причому

досягнення такого рівня іноземних інвестицій за перші роки незалежності – це відверто сумнівний рівень геостратегічної країни, що територіально знаходиться в Європі і прагне бути справді “Європейською державою”. Крім цього, в Україні все ще відсутня програма стимулювання вітчизняних та іноземних інвестицій з відповідними важелями, механізмами реалізації та правовим полем.

Не є доцільним прийняття таких екстремальних заходів, як ліквідація пільг усім СП, ухвала про що була прийнята у квітні 1997 року. Такі дії погіршили ставлення іноземного капіталу до діяльності в Україні. Найдоцільнішим є визначення певного кола СП (за розрахунками – їх близько 500) та укладення з ними пільгових податкових угод. За цими угодами держава має брати на себе зобов'язання заохочувати діяльність СП, а підприємство брати зобов'язування сплачувати податки, виходячи з визначеного рівня рентабельності.

Необхідним є комплекс заходів для подолання тіньової економіки держави. Це органічно поєднано з проблемами повернення капіталу, із-за кордону України, та легалізація тіньового обігу капіталу на національному рівні. Проблема подолання тіньової економіки виступає як важлива складова досягнення економічної безпеки держави.

Також певної корекції потребують відносини України з міжнародними фінансово-кредитними установами. Така співпраця має орієнтуватися на максимальну гарантованість і безпеку національних інтересів України. З огляду на міжнародну практику і враховуючи соціально-економічні і політичні наслідки програм міжнародних установ, необхідно активніше проводити національну економічну політику співпраці з такими установами з урахуванням національних особливостей, макро-економічної та фінансової ситуації.

На другому етапі можлива активізація економічного розвитку, орієнтована на формування кількісних та якісних позитивних тенденцій за рахунок динамічної науково-технічної та інвестиційної діяльності.

На третьому етапі, у відносно довгостроковій перспективі можливе створення стабільних умов для встановлення і

саморозвитку ефективної національної економіки, внутрішньо збалансованої та глибоко інтегрованої в глобальні структури світового господарства.

Отже, необхідною передумовою проведення ефективної глобальної інтеграційної політики України є синхронізація відповідних фінансово-економічних та політичних процесів із масштабами і темпами розвитку національної економіки під впливом внутрішньоекономічних факторів.

У перспективі на найближчі 10-15 років ключове значення для України матимуть економічні відносини з країнами СНД та з суверенними слов'янськими державами. Інтеграційна політика стосовно країн СНД, Балтії та слов'янських держав має орієнтуватися на створення спільних ринків валют, товарів, цінних паперів, послуг, капіталів і робочої сили.

На мікроекономічному рівні цьому мають сприяти процеси транснаціоналізації з урахування рівня ефективної спеціалізації та кооперації в науково-технічній і виробничій сферах різних галузей економіки України.

На макроекономічному рівні доцільно, щоб Україна дедалі повніше входила до міждержавних координуючих структур Економічного союзу СНД та ЄВСпри збереженні статусу асоційованого члена. Найбільш актуальним є створення режиму вільного руху товарів, а також формування ефективної міждержавної розрахункової системи (на основі платіжної або клірингової угоди). Без налагодження такого типу інтеграційних зв'язків Україна може втратити "свої" зовнішні ринки в країнах СНД, Балтії та слов'янських державах. Вона не буде готова до активних дій на інших ринках (низька конкурентоспроможність українських товарів, насиченість міжнародних ринків, їх закритий характер тощо). Виникає реальна загроза для України втратити ключові елементи свого експортного потенціалу внаслідок розриву не лише неефективних, а й ефективних науково-технічних та виробничих зв'язків.

Інтеграційна політика України щодо східноєвропейських країн має орієнтуватися на відновлення ефективних традиційних зв'язків у сфері науки, освіти, міжнародної спеціалізації та кооперації.

Специфічне місце серед інтеграційних угруповань може зайняти Черноморське економічне співробітництво (ЧЕС), декларацію про створення якого 1992 року підписали керівники Албанії, Азербайджану, Болгарії, Вірменії, Грузії, Росії, Румунії, Туреччини, України.

Основні напрями причорноморського співробітництва:

- формування інфраструктури бізнесу через створення та розвиток спільних фінансових та інформаційних мереж;
- спільне будівництво об'єктів транспортної інфраструктури, розвиток тран-спортно-експедиторського співробітництва;
- комплексне використання і охорона ресурсів Чорного моря;
- співробітництво в розвитку паливно-сировинної бази регіону, у справі раціо-нального енергоспоживання;
- реалізація спільних проєктів щодо технологічного переобладнання металургійних виробництв країн-учасниць;
- участь у конверсії оборонної промисловості та ін.

У довгостроковому контексті очевидна орієнтація України на європейські інтеграційні структури, що розвиваються на основі ЄС. Група фахівців Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України під керівництвом професора В.Сіденка обґрунтовано сформулювала основні завдання зовнішньоекономічної політики України щодо ЄС та країн-членів цієї організації:

- якомога повніша реалізація у відносинах з ЄС загальних принципів торгово-економічного співробітництва;
- своєчасне і комплексне вжиття економічних та політичних заходів, необхідних для початку переговорів з ЄС щодо створення в перспективі зони вільної торгівлі;
- здобуття послідовної підтримки з боку ЄС у питанні якнайшвидшого приєднання України до ГАТТ, Світової організації торгівлі (СОТ);
- забезпечення безперешкодного доступу основних експортуючих товарів і послуг України та ринки ЄС;
- здобуття стабільної фінансової підтримки і технічної допомоги для успішного проведення ринкових перетворень в економіці України (18, 18-27).

Принципове значення для реалізації ефективної політики України є інтенсифікація її дво- або багатосторонніх зв'язків, активна участь в діяльності міжнародних економічних організацій.

Україна стала членом МВФ, Світового банку, СБРР, а також має статус спостерігача в ГАТТ. Вона вирішує практичне питання співпраці в структурі ГАТТ/СОТ, інтенсифікує свою політику щодо інших впливових міжнародних організацій, насамперед Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР).

Розглядаючи інтеграцію України у світове господарство в контексті розвитку світової економіки, можна виділити такі елементи, що характеризують стан взаємодії України і світової економіки: структуру національної валютної системи, географічну і продуктову структуру зовнішньої торгівлі, кількість іноземних інвестицій у національну економіку, участь у міжнародних міграційних процесах.

Інтеграція України у світове господарство – один з пріоритетів її державної політики з моменту проголошення незалежності.

Як показує світовий досвід, інтеграція в сучасну світову економіку – це тривалий процес, який вимагає вироблення догострокової глобальної, стратегічної економічної політики, що враховує історичні і господарські особливості кожної конкретної країни, тенденції НТП і світогосподарських зв'язків. Її реалізація проявляється в структурній перебудові економіки, підвищенні конкурентоспроможності її галузей, корінній перебудові форм і методів світогосподарських зв'язків, в поступальному русі вперед в напрямі більшої відкритості економіки.

1. Указ Президента України "Про затвердження стратегії інтеграції України до СС" // Урядовий кур'єр. – 1998 р. – 18 червня.
2. Бачурин А. Інтеграція економік и создание общего рынка – веление времени // Экономист. – 1996. – № 7. – С.43-51.
3. Бендерський Ю. Реалії світогосподарських процесів: місце в них України. // Економіка України. – № 1. – 2000., – С. 70-75.

4. Дергачев В. Особенности мирохозяйственной интеграции Украины на основе свободных экономических зон. // Экономика Украины. – 1999. – № 7. – С.43-51.
5. Егоров И., Михайлов В. Иностранные инвестиции в экономику Украины: тенденции и ожидания // Финансовая Украина. – 1997. – 18 февраля.
6. Кириченко О. Деякі аспекти входження України у світову господарську систему. // Економіка України. – № 1. – 2000., – С.75-82.
7. Надричайло В. Дублери не потрібні. – Голос України. – 1998. – 24 лютого 1998 р. – С.5.
8. Матеріали Міністату України Торговий дефіцит – 9" // Фінансова Україна. – 2000. – 1 квітня.
9. Мазаракі А.а, та ін. Світовий ринок товарів та послуг: регіональна структура: Навчальний посібник. – К.: Видав.центр КДТЕУ, 1998., – С.4-12, 132-156, 141-165.
10. Пахомов Ю.М. та ін. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі. К.: Україна, 1997 – С.235.
11. Рубан А. Про деякі питання та тенденції сучасної зовнішньої торгівлі України // Економіка України. – 2000. – № 7. – С.66-69.